

Människan, staden och kulturen

Vi lever i en tid av mycket stark förändring. Människorna flyttas om ifrån landsbygd till allt större städer. Nya samhällen skapas med dimensioner som ofta är främmande för den enskilda människan. Den nya tekniken och de nya kommunikationsmedlen med massmedia i spetsen ger oss helt nya förutsättningar för samhällsbyggnad, för information, rörelseschema och form. Vår sociala struktur förändras och en ny struktur i samklang med det moderna livet växer fram. Nya problem och nya frågor vid val i problemställningar av tidigare okänd art i allt samhällsbyggande kräver lösningar samtidigt som byggenskap sker i ökad grad och takt. Känner vi människorna som skall inpassas i dessa nya samhällen och vad har dessa människor för önskemål och krav på samhället?

Vi arkitekter som är rådgivare och förslagsställare i den fysiska planeringen vet mycket litet - om ens något - om människorna. Politikerna - människorna som skall fatta besluten - vet lika litet. Alltför ofta finner man att planeringen grundar sig på slentrianuppfattningar om människan eller ännu oftare att den enbart grundas på tekniska tumregler och kvasiestetiskt tyckande. Borde inte all planering grundas på större kännedom om individen, kulturen och samhället och deras mångskiftande relationer? Men kulturens och samhällets inre egenskaper tycks omöjliga att rekonstruera på beställning och det är därför kanske inte möjligt att utforska grundregler för planeringen av framtidens stad.

Som det nu är finns forskning i dessa delar, var och en för sig, men hittills har forskningen inte givit samhällsplaneraren några enkla tumregler, ja inte ens några råd som kan uppfattas som entydiga och omtolkas i fysisk form för framtidsstaden.

Psykologen studerar individen, sociologen samhället och en och annan kulturantropolog kulturen, det som varit. Det viktigaste för planeraren är dock vetenskapen om förhållandet mellan alla dessa tre: individen, samhället och kulturen i framtiden. Man kan anta att det är individens behov och krav som utgör drivfjädern för hennes beteende och är ansvariga för det sociala och kulturella skeendet, för relationen individ, samhälle, kultur.

Doktor Ralph Linton har sagt att i en modern storstad kan människan samverka med ett stort antal andra individer i konventionella och kulturbestämda former och ta deras tjänster i anspråk många gånger utan att etablera någon känslkontakt. Människan kan därför känna sig lika ensam och isolerad i en storstad som om inga andra människor finnes. Hon kan bli ensam i en folkmassa.

Ändå vill människan någonting annat. Hon vill ha en positiv respons, som måhända utgör den kraftigaste drivfjädern till ett socialt accepterat beteende. Hon anpassar sig i samhället genom dess tvång. Människorna böjer sig för samhällsmoralen; minst lika mycket p.g.a. sin önskan att bli accepterade som av rädsla för straff vid avvikelse. Människan har också här ett behov av trygghet på lång sikt och ett behov av att göra nya erfarenheter. För att kunna tillgodose olika behovskombinationer hänvisas hon till den miljö där hon verkar, och den nya miljö hon blir anvisad till, den växande staden, kontra den glesnande landsbygden. Miljöskillnaderna är stora.

I staden är miljön vitt skild från människans ursprungliga miljö. I den växande staden har människorna en omgivning med en stelnad teknisk livsform. Finns där anpassning till miljöförändringen, till nya vidgade kulturformer? Vilken hänsyn kan vi ta till den vid planeringen? Bygger vi nu enbart för människor, som skall läras till instinktsliknande beteenden genom modulisering, typisering, teknokratisk produktionsanpassning, rationalisering, centralisering och standardisering. Allt gömt bakom stolta ord om rättvisa och jämlikhet. Teknokratens och politikerns paroller och slagord.

Nej, människan har inga sådana instinkter. Vi är människoliknandeapor som försöker leva som termiter fast vi saknar något väsentligt i termiternas utrustning, instinkten. Vi är individer och ändå lever vi som medlemmar i organiserade grupper, och kan inte tillfredsställa våra behov utan hjälp och samarbete med andra individer. Människan har slagit in på samarbetslinjen. Samhällena blir därför funktionella verksamma enheter trots att de är uppbyggda av individer, där en mängd regler och föreskrifter skapas på ett allt rigörösare sätt, något som kräver en social anpassning. Människan måste lära sig att göra för andra vad hon har rätt att fordra av dem och samhället får en bestämd livsstil, ett kulturmönster, som är nödvändigt för att samhället skall kunna fungera. Men självklart är detta mönster inte fullständigt statiskt. Det förändras just nu mycket snabbt. Det gäller att finna lösningar på de nya problemen. Sociala förändringar måste göras vilka är inriktade mot bestämda politiska mål av olika art. Vem planerar, vem avväger, vad är individens roll?

Jo, allt nytt inom kulturen har sitt ursprung hos en enda människa, en individ, eller kanske hos en liten grupp människor, men betraktas såsom en del av kulturen först när det delas av andra människor. Vissa element kan delas av vuxna människor, andra av barn, yrkes-specialister osv. och kan överföras till människorna i samhället exempelvis genom undervisning och utbildning. Samhället kan få ett bestämt kulturmönster som gör samlevnaden möjlig eller åtminstone förenklad. Kanske måste människan få del av detta kulturmönster i allt högre grad med ökad fritid och förlängt liv i allt större men trängre samhällen. Människornas livskvalitet bestäms genom kulturmönstret. Vi får bestämd livskvalitet som en

sammanfattning av den sociala och kulturella omgivningen gemensam för medlemmarna i ett samhälle. Vi människor utvecklar oss och verkar i en omgivning som mestadels är kulturellt bestämd av andra. Planeras en ny omgivning för människorna, bör alltså kultur-faktorn vara avgörande i denna planering. Planeringen måste vara öppen, ärlig, mänskligt medveten, till idé, innehåll och form.

Vi måste ändå vara medvetna om att människan är den mest komplicerade och individualistiska djurarten. Insekterna har det enklare, även om de har bildat samhällen, som är nästan lika komplicerade som vårt eget. Ralph Linton påpekar att de har utvecklat dem genom metoder som *vi* inte kan använda.

Insekterna har utbildat sina instinkter på bekostnad av sin inlärningsförmåga och sin uppfinningsförmåga. De är fulländade levande automater som anpassar sig till fixa omgivningar utan vilda strejker. De är varelser som i sig förenar ett maximum av effektivitet med ett minimum av individualism. Insekterna har svårt att lära och glömmet fort och behöver inte lösa några nya problem. Varje bi eller myra fyller sin plats i samhället genom en kombination av strukturell specialisering och instinkter. Den är både fysiskt och psykiskt organiserad för uppgiften som arbetare, krigare eller drottning och kan inte fylla någon annan funktion. Den har ett minimum av individuella behov och inga behov som kan leda till konflikter med andra medlemmar i samma samhälle.

De samhällsbyggande insekterna är sålunda standardiserade oföränderliga enheter och icke individer. Från det ögonblick de föds är de så exakt anpassade till sina förutbestämda sociala funktioner att de inte kan lämna dem. Klasskampen skulle aldrig kunna föras i en myrstack. Sådana automater är ett perfekt byggnadsmaterial när det gäller att bygga upp en fast integrerad och helt statisk samhällsstruktur, nya samhällen. Myran har från födseln allt det som den mest fordringsfulle diktator skulle vilja önska hos sina undersåtar. Men det är ju inte det samhället som vi skall planera. Men bygger vi det?

Jag är medveten om att jag har berört områden som jag inte behärskar. Det måste finnas utrymme för en oändlig serie faktorer i ständig rörelse, snabbt föränderliga, svåra att analysera. Våra levnadsvillkor i materiellt och andligt hänseende är ändå det vi avser med kultur, även om det för många tycks vara ett diffust och svårgripbart begrepp. Hur skall detta fogas in i den fysiska planeringen, stadens översiktliga plan, generalplanen?

För många som använt ordet kultur i plansammanhang har ordet varit beteckningen för bevarandet av gamla byggnader och miljöer. Ofta har inte ens diskuterats dessa byggnaders och miljöers innehåll, funktion eller inplacering i det nya sammanhanget. Problemet har lösts med tanken att placera någon kulturminnesintresserad konstnär i byggnaden. Det är inte detta som jag avser med ordet kultur i plansammanhang. Att bevara byggnader och miljöer bör få rubriken kulturminnesvård och sitt eget kapitel.

Kulturutbudet tar sig bestämda uttryck hos vissa förmedlare av kultur, exempelvis bildkonst, film, teater, musik, dans, religion, idrott. Vi har utövarna av dessa professionella kulturaktiviteter och grupper av aktiva intressenter med krav och önskemål. Vi har skola, efterutbildning och forskning, kulturarkivering i museer, kultur i bunden form i bibliotek. Vi har ordet, bilden och ljudet att använda som förmedlare att informera, att verka, att ge mänsklig aktivitet, livsinnehåll.

För att bli mottagliga och aktiva till kultur krävs en yttre miljö väl anpassad till detta enorma utbud av mänsklig aktivitet. Känner vi dagens behov av detta utbud, kan vi mäta dess storlek? När utbudet endast ett fåtal av människorna eller har vi mer än tillräckligt av kulturutbud genom massmedias inhamrande av bestämda kulturuppfattningar. Nej, det är helt annat än kultur, endast förmedling av kulturparfym. Kultur är skapande.

Våra städer har växt snabbt och har inte följt med i denna del. Kulturutövare, kulturförmedlare har visserligen sprängt in sin verksamhet i snart sagt varje källarskrubb och vindskontor, sneglar på rivningshus och outhyrda affärslokaler och tröstas av kommunalpolitiker med att de så småningom skall få använda skolans lokaler. Men staden växer vidare. Vi har tidigare konstaterat att den förändrade miljö vi människor lever i kräver kulturförnyelse. Den nya kulturen kan endast födas av enskilda individer, möjligen en mindre grupp av individer. Det innebär att alla människor måste få möjlighet att delta i kulturskapandet. Varje individ är kulturbärande och måste få möjlighet att utöva kulturverksamhet. Först därigenom blir kulturutbudet allmänt. Det gäller således att föra ut kulturförmedlingsverksamheten: konsten, teatern, filmen, musiken, dansen, religionen, idrotten, m.m. till människorna där de bor och verkar.

Räcker nu den moderna bostaden för detta eller måste bostäderna grupperas så att lokala förutsättningar kan uppstå som möjliggör detta utbud? Vi har i Sverige inte vant oss vid att bo i städer med det speciella kulturmönster en stad ändå måste få. Vi vet för litet om detta. Men när snart 90% av landets befolkning bor i tätorter, har vi då lämnat utrymmen för krav som kan uppstå i dessa frågor? Kan vi komplettera vårt boende, när kraven konkretiseras? Vilka är kraven för att för framtiden skapa reella möjligheter för människor

att ägna sig åt olika kulturaktiviteter och vilka kombinationsförutsättningar kan vi finna?

Var är denna kulturens företrädare som ställer krav? Finns det någon synbarlig organisation för kulturen - ett fysiskt mönster?